

חוזר ונשנה על קבורה בבנין שע"ג הקרקע *

האיתי מה שכ' בנידון ידידי הרב הגאון כמוהר"ר שלו' משאש שליט"א הרב הראשי לירושלים ותמיהני שלאחר שראה מה שכתבתי וציינתי בדבריו, מסיק ההיפך מזה. ואחזור בקצרה על הראיות הברורות שכשארן שמים את המת בתוך הקרקע לא נתקיימה מצות קבורה ועוברים על האיסורים הכרוכים בזה:

א.

(א) רש"י דף מ"ו ב' ד"ה או:

כי היכי דתיהוי ל' כפרה בהטמנה זו שמורידים ומשפילים אותו בתחתיות. וזה מוכרח, דאל"כ משו"מ יש לו כפרה ע"י הקבורה.

(ב) רש"י דף מ"ז ב' דס' קבר בנין (וזהו אוקימתא הגמרא במ"ש החוצב קבר) שבנאו למעלה מן הקרקע.

בס' חלקת יואב (ח' יו"ד מהדו"ק סו"ס ל"א) דייק מלשון רש"י "שבנאו למעלה מן הקרקע" ולא כ' שבנאו בתוך הקרקע היינו במקום שחצב (כדפי' הרמ"ה), דס"ל לרש"י דאותו חלק שנמצא בתוך הקרקע לא נאסר, אעפ"י שהי' קודם תלוש, ותלוש ולבסוף חברו דינו כתלוש לענין ע"ז, ולמת שהוקש לע"ז, דס"ל דבכה"ג נתבטל לקרקע ושוב אין עליו דין תלוש כלל. ומ"מ הן לשון הברייתא הוא "החוצב קבר", שהוא ברור שחצב בקרקע, וכיון שהמדובר לפ"ז לאסור רק את מה שעולה מעל לקרקע, לשם מה היתה צריכה הברייתא לומר שחצב הקבר, הרי זה אינו מעלה ואינו מוריד לגבי האיסור שעל פני הקרקע, אלא ע"כ משום דקבורה אינה אלא בקרקע עצמה. וזה בהתאם למש"כ רש"י לעיל בדף מ"ו ב' הג"ל. אלא שכפי שכבר ציינתי בדברי, תמוה שלא הזכיר את היד רמ"ה שאומר בפירוש ההיפך, שגם מה שבתוך הקרקע, היינו שחצב הקבר וריצפו באבנים שבאו מבחוץ, ג"כ בכלל תלוש יחשב. (וזה כנראה מפני שמקום החציבה לא הי' מספיק איתן שהי' סלע הבא בידים (ב"ב י"ז ב')) וכתבתי שאין הכרח שגם רש"י פליג על הרמ"ה בזה, ואולי זהו שהוקשה עלי, כיון שהמדובר על חציבה שמשמעותו שהוא באבן, א"כ מאי האי שהוצרך לרצפו, על כן

* ראה "ברקאי" קובץ ב', עמ' 46.

פירש שהמדובר על נדבכים נוספים למעלה. ומ"מ ברור שלשון חציבה היינו בקרקע עצמה, ומוכרת שקבורה אינה אלא בתוך הקרקע ולא למעלה.

(ג) ברש"י דף מ"ה א' ד"ה נפש

בנין שעל הקבר ——— לכשימות יקבר בו.

אם כן הקבר הוא בקרקע אלא שעל גביו מתנשא הבנין והוא הנפש, ולכשימות יקבר למטה באדמה.

וגם אלמלא רש"י, המובן נפש הוא בהכרח משהו שמשמש כציון לקבר ולא לקבר עצמו. כ"ה לשון הירוש' (שקלים פ"ב ד') משם רשב"ג: אין עושין נפשות לצדיקים דבריהם הם זכרונם. ואין המובן נפש אלא על גבי הקבר, ולזה אמרו שצדיקים אינם זקוקים לזה. וכ"כ בב"ר (פ' פ"ב, י) על הפסוק ויצב יעקב מצבה. ר' נתן אמר מותר המת יבנה לו בית על קברו וכו'. תני רשב"ג אין עושין נפשות וכו' כמו בירוש'.

ובמת"כ שם מתקן הגירסא גם בדברי ר"נ:

ה"ג יבנה לו נפש על קברו. נפש פי' הערוך בנין שבונים על הקבר ובלשון מקרא — ציון.

הרי לנו שבכל מקום שמדובר על קבורה הוא בתוך הקרקע ולא מעליה.

ב.

התוס' דף מ"ו ב' ד"ה קבורה:

אבל למת (אית) [אין] לו בזיון, אם (אינו) שוכב על המטה בכבוד.

וברור שהפירוש הוא שמש"כ "ששוכב על המטה בכבוד" מבלי שיקברו הכוונה שישאר על מטתו ויאטמו הבית מסביב, שאל"כ מה כבוד היא לראותו שהוא מת ונרקב ונבקע (לשון רש"י שם ד"ה משום בזיונא).

ג.

לשון הרמב"ן שהעתיקתי שם:

שהעושה ארון למת ומגיתו בבית הקברות אינה קבורה

ואין החסרון מפני שהוא בארון (כפי שציינתי) שהרי שאם קובר את הארון כקרקע אינו עובר כפי שכ' שם בא"ד. וכן לא חילק בין ארון עץ לארון אבן, וגם לא חילק בין שנקובה בארץ לאינה נקובה, וכ' מילתא פסיקתא שהנחת הארון בבית הקברות אינה קבורה.

ודבריו אלה הועתקו בטוש"ע ובשו"ע (יו"ד סי' שס"ב).
הנהגה כב' הרה"ג הנ"ל רואה דברים שונים בנמוק"י, ואני מתפלא שבעצם
הם הם הדברים שברש"י. הנהגה ז"ל הנמוק"י:

בקבר בנין, שבנה למעלה מן הקרקע דכוותה בע"ז וכו' דתלוש ולבסוף חיברו
הוי תלוש וכו'. אבל חפר קרקע אינו נאסר.

ומזה רוצה לדייק שהנמוק"י מפרש קבר בנין, שקבר באותו בנין שהוא למעלה
מן הקרקע. אבל הרי זהו לשון רש"י ממ"ש שהעתיקו הנמוק"י. וזה קאי על
האמור החוצב קבר לאביו, שכנ"ל ברור שהמדובר על בנין שמעל לקבר.
ומה שמסיים "אבל עפר קרקע עצמו אינו נאסר", שמוזה רוצה לדייק שאילו לעיל
המדובר כשלא חפר הקבר בקרקע, אבל זוהי טעות שזה מתייחס לאמור
ברי"ף בנידון:

התם בקבר בנין עסקינן אבל קבורה דחפירה דליכא עליה בנין, לא
מתסרא, מ"ט קרקע עולם היא.

והדברים מכוונים לענין המחלוקת שבין רבינו ישעי' לרא"ש בטויו"ד סי' שס"ב
הו"ד בקצרה שם בשלה"ג, שנחלקו בקרקע שמכסים בו את המת, שהי' תלוש
ולבסוף נתחבר עם קרקע עולם, אי נאסר בהנאה כדעת הר"י, או לא. שדעת הרי"ף
לחלק בין בנין שעל גבי הקבר שנאסר לבין "קבורה דחפירה דליכא עלי" בנין.
היינו הקרקע עצמה שעל גבי המת, למרות שלפני כן היתה תלושה, מעכשיו
שחזרה ונתחברה, הוי בדין קרקע עולם.
וזה ציין בשלה"ג הנ"ל שכ' בראש דבריו על מש"כ הרי"ף אבל קבורה דחפירה:

ובקבר דחפירה איכא פלוגתא דרבנו ישעי' והרא"ש ובנו ז"ל.

וה"ל השיטה מהר"ר יהונתן הו"ד בסי"ט חמרא וחי ז"ל:

ובפי' הרי"א"ף ז"ל משמע דכל חפירה שאין הבנין בולט על הארץ, ואעפ"י
שאינו עפר כבר היה מטולטל ממקומו, כיון שהחזירוהו לאותו בור
עצמו קרקע עולם מקרי, וכמחובר הוא ואינו נאסר.

והם הם הדברים שבנמוק"י שבא להבחין, בהתאם לדברי הרי"ף, בין הבנין שעל
גבי הקבר, לבין העפר שעל המת בקבר עצמו, שזה חוזר להיות בדין קרקע עולם.
(וע"ע במש"כ במחלוקתם בס' הזכרון לגר"י נסים זצ"ל חלק הלכה ומנהג עמ' פ"ה
ואילך).

אבל אין לזה כל שייכות למה שרוצים להכניס בדבריו שקבר בנין הוא שקובר
בבנין שעל הקרקע, ואין זה אלא כמבואר ברי"ף שמחלק בין הבנין שעל הקבר,
לבין הקבר עצמו.

ומעתה כך מתפרש גם מה שהובא מהא"ז שכ':

החוצב קבר של בנין למת שמת לו לקוברו שם ולא חפר בקרקע אלא בנה
ע"ג קרקע בנין של כתלים לשום שם מתו דלאו מחובר הוא.

שאין הכוונה שישים המת על גבי הקרקע בתוך הבנין, שא"כ אין נופל בזה לשון
ה חוצב קבר, אלא בא למעט את מה שמביא שם בהמשך דבריו המחלוקת אם
העפר עצמו שהיתה בו תפיסת ידי אדם נאסר לאחר שהוחזר ונתחבר העפר על
העפר, וז"ל שם:

וי"מ דהיינו דוקא שלא היתה בו תפיסת ידי אדם אלא שחפרו בכותלי
המערות והכניסו שם את הקבר, כי אז העפר שעל גבי הקבר הוזה מחובר
ולא חוסר שם בידי אדם. אבל קברות שלנו שחופרים בקרקע ומשליכים העפר
לחוץ ומכניסים שם את הקבר ושוב משליכין את העפר ע"ג הקבר אסורה
מפני שיש בו תפיסת ידי אדם, וכו'.

וחזר והעיר בזה שלדעתו אין בזה איסור, דלא דמי למה שמצינו בענין ע"ז
באשירה ואילו:

שמה היינו דוקא באשירה ואילו דקרקע דלאו מחובר הוא, אבל עפר
ע"ג עפר דמחבר גמור הוא, דילמא שרי. אע"ג דהיתה בו תפיסת
ידי אדם ונ"מ מזה להתיר בצידי בית הקברות שלא כנגד הארון וכו'.

ונראה שגם איהו מודה שהעפר שע"ג הארון ממש כיון שלא נתחבר עם העפר
של מטה שיש עליו תורת תלוש, ולא גסתפק אלא בעפר שבצידי הארון, כי הוא
חור ממש ונתחבר.

ולפ"ז הקדים שמה שמבחינים בין קבר של בנין לקבר שבקרקע עצמו, הוא
כשהטמנה של הארון היא בכוח שלשם זה אין מזוים את העפר, דאז רק הבנין
שע"ג הוא שנאסר, כי הוא תלוש ממש ייחשב (כמו אשירה ואילו בע"ז), ואילו
בחפירת עפר, שחוזרים ומחזירים אותו למקום, יש לומר שמה שבצידי הארון לא
נאסר, כי חזר ונתחבר עם עפר של קרקע עולם.

אין איפוא בדברי האו"ז חידוש הלכה שכאילו מותר לקבור בתוך בנין שדינו
כתלוש, ואין שום דעה החולקת שניתן כאילו לקבור בבנין מעין זה.
ואילו היה היתר בדבר זה, ושלא כהתוס' שהבאנו לעיל שמפורש בו שבית אטום
והמת נשאר בו שוכב על מטתו, אין זו קבורה כלל, כי אז הרי גם אם מעמיד הארון
על הקרקע בבית הקברות, הרי ע"ז ג"כ תורת קבורה, מה שמפורש ברמב"ן והו"ד
בשו"ע שאין ע"ז תורת קבורה כלל.

[ועפ"י המבואר במחלוקת הראשונים לענין עפר שהיתה בו תפיסת ידי אדם
והוזמן לצורך המת, לדעת רבינו ישעי' תורת תלוש עליו ונאסר גם לאחר שהוחזר
למקומו, ניתן אולי ליישב מה שהערנו ב"חלקת יואב" שדיק דעת רש"י שבנין בתוך
הקרקע תורת מחובר עליו ולא ציין שדעת הרמ"ה היא להיפך. דמבואר שם ביד
רמ"ה שדעתו כרבינו ישעי' הנ"ל, ולפ"ז פשוט לדעתו בנין שבתוך

הקרקע ודאי דינו כתלוש. משא"כ דש"י, יתכן שס"ל כאידך שיטה שקרקע מתחבר לקרקע שתחתיו, ובאו"ז שם מבואר שהוא הדין, אבנים ע"ג אבנים, ולכן הבנין שבתוך המקום שנחצב תורת מחובר עליו, ורק הבנין שעולה ע"ג הקרקע דין תלוש עליו כמו בענין ע"ז, וכנ"ל].

וזאת תורת העולה, של כל הדעות אין קבורה אלא בהטמנה בקרקע, שמורידים ומשפילים אותו בתחתיות, כלשון רש"י שהו"ל.

אכן אם יערימו עפר מסביב לבנין לפחות בעובי אמה במקומות של הפסגה למעלה. וידחפו אותו שלא יסחף ברוח ובגשם ועי"ז יהפך מעין גבעה, שלפ"ז יהיה ניתן לראות הבנין בגדר מערת קבורה, דבכה"ג שהעפר נתחבר לקרקע עולם והפך לחלק מן הקרקע, דגם לענין איה"נ לא יאסר אעפ"י שנבנה ונעשה הכל לצורך קבורה, כיון שנעשה הדבר עבור אלה שהנם בחיים באותה שעה, אין כאן חלות הזמנה לצורך המת, יש מקום לראות זאת כקבורה במערה שבה, שבכה"ג אין פסול, והר"ז בגדר קבורה כנדרש מההלכה.

(וכן, כמובן מאליו, אם ייעשה כל הבנין בתוך חפירה עמוקה, באופן שיש בקבורה משום הורדה והשפלה לתחתיות יש מקום להתיר. אך נראה שהדבר קשה לביצוע מבחינה מעשית).

והנלע"ד כתבתי.